

nik Üniversitesi, İkt. ve İd. Bil. Fakültesi Dergisi, Cilt 1, Sayı: 1, Trabzon.

Toda, H.Y., Yamamoto, T., (1995). *Statistical Inference In Vector Auto Regressions With Possibly Integrated Process. Journal of Econometrics*, 66 (225–250).

TÜİK (2008). *Fiyat Endeksleri ve Enflasyon*, Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi-3, ISBN 978-975-19-4218-0, Ankara.

Wooldridge, J.M. (2002). *Introductory Econometrics A Modern Approach*, 2nd. edition, 2002, Thomson Learning.

Yavuz, N., Ç. (2006). *Türkiye’de Turizm Gelirlerinin Ekonomik Büyümeye Etkisinin Testi: Yapısal Kırılma ve Nedensellik Analizi*”, Doğu Üniversitesi Dergisi, 7 (2), 162-171.

Yaylalı, M. ve Lebe F. (2012). *İthal Ham Petrol Fiyatlarının Türkiye’deki Makroekonomik Aktiviteler Üzerindeki Etkisi*, Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 32 (1).

Yıldırım, K., Karaman D., Taşdemir M. (2009). *Makro Ekonomi*, 8. Basım, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Yu, H. and Y. Chai, (1985). *The Causal Relationship between Energy and GNP: An International Comparison*, Journal of Energy Development

FRANZ KAFKA’NIN ESERLERİNDE ÇALIŞMA HAYATINDA YABANCILAŞMA VE AŞIRI GAYRETKEŞLİK

Uğur Keskin¹

Öz

Bu çalışmada, Franz Kafka’nın (1883-1924) eserlerinde karşılaşılan yönetsel imgelerden çalışma hayatındaki yabancılaşma ve gayretkeşlik imgeleri birlikte ele alınmıştır çünkü özellikle modern toplum yaşam biçiminin bir sonucu olarak bireyler değişik nedenlerle (rekabet, kapitalist hedefler, makineleşme, hırs vb.) çalışma hayatında aşkın bir gayretin içine girmekte, bunun sonucunda ise yabancılaşma olgusuna hapsolmektedirler. Bu durumun tam tersi de geçerli olabilmekte, yani Amerikan kapısı gibi tersinden de açılabilir. Şöyle ki: Çalışma hayatında değişik nedenlerle yabancılaşma olgusuna kapılan çalışanlar, farkında olmaksızın kendilerini gayretkeşliğe iten güdülerin (rekabet, kapitalist hedefler, makineleşme, hırs vb.) tutsağı haline gelebilmektedirler. Aslında edebiyat alanında eserler vermiş olmasına karşın Kafka’nın eserlerinin tamamına yakınında günümüz insanının korkuları, kararsızlıkları, yalnızlığı, kendisini işyerinde değersiz hissetmesi, yabancılaşması, aşırı itaatkârlığı ve çevresiyle iletişimsizliği konularını işlemiştir. Bir edebiyatçı olarak Kafka’nın, çalışma hayatının insanlar üzerindeki etkileri konusunda bu derece çarpıcı saptamalar yapabilmesinde hukuk doktoru olarak İşçi Kaza Sigortası Kurumunda görev yapmış olmasının da katkısının bulunduğu göz ardı edilmemelidir.

Anahtar Kelimeler: Kafka, Yabancılaşma, Aşırı Gayretkeşlik, Yönetim.

ALIENATION IN WORK LIFE AND EXCESSIVE OVERZEALOUSNESS IN THE WORKS OF FRANZ KAFKA

Abstract

This work deals with the concepts of administrative images alienation in work life and overzealousness which are encountered in the works of Franz Kafka (1883-1924). Especially, as a consequence of modern lifestyle, people with different reasons (competition, capitalist aims, mechanization, greed etc.) make an excessive effort and as a result of it, they are trapped into alienation. On the contrary of this can also happen, that is to say, the employees who have an alienation feeling because of different reasons in their life, can become prisoners of the reasons which push themselves to overzealousness. Although the works of Kafka are written for literature, in almost all of the works of Kafka, we can see fear, uncertainty, loneliness, feeling worthless at work place, to become alienated, excessive servility, and non-communication with the surroundings of the modern human. As a man of letters, Kafka, did many striking observations about work life on the effects of people. The contribution of Workers’ Accident Insurance Constitution where he worked as a doctor of law also shouldn’t be ignored.

Keywords: Kafka, Alienation, Excessive Overzealousness, Management.

Giriş

¹ Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi, ugurkeskin@anadolu.edu.tr.

Yabancılaşma, toplumsal ilişkilerin, çeşitli bürokratik nedenlerle bir nesne konumuna dönüşerek insandan yana olan özünü yitirmesidir. Bireyin yabancılaşması, çalışma ve üretim aracılığıyla doğadan kopmasıyla ortaya çıkmaktadır. Zanaatçının ürünü bir bütündür, ürüne yabancılaşmış olmayıp, taslaktan işin tamamlanmasına dek bir gelişmenin aydınlık bağlamı içerisinde yer almaktadır. Tek yanlı ve uzmanlaşmaya bağlı çalışma sürecinde ise durum tümüyle başkadır (Fischer, 1985, s. 46). Yabancılaşma konusunda genellikle aşağıdaki bilindik hikâyeye nakledilmektedir: M.Ö. dördüncü yüzyılda Çinli bilge Tzu-Gung'un sulamayı elle yapan çiftçiye elle sulamak yerine basit makine kullanmasını öğütlemesi üzerine, çiftçiden "makine kullanan insan bütün işlerini makine gibi yapar, işini makine gibi yapanın kalbi de makine gibi olur ve doğallığını kaybeder" cevabını almıştır. Aslında bu basit cevap, çağdaş çalışma hayatında yaygın bir sorun olarak karşılaşılan insanın işe ve çalıştığı kuruma yabancılaşmasını sade ve etkili bir anlatımla açıklamaktadır (Ercil ve Sığı, 2008, s. 5).

Kafka; modern bireyin yalnızlığı, çalışma ortamında kendini değersiz hissetmesi, kendine yabancılaşması gibi konuları eserlerinde dağınık olarak işlemiştir. Bu ise Kafka'nın eserlerine ilişkin çeşitli yorumların ortaya çıkmasına kaynaklık etmiştir. Birçok edebiyat ve felsefe okulu Kafka'da, kendi görüşlerini yansıtan özellikler ortaya koymuşlardır. Bu çalışmada, yönetim bilimleri açısından dikkate değer iki konu olarak yabancılaşma ve aşırı gayretkeşlik konuları ön plana çıkmaktadır.

1. Çalışmanın Amacı ve Yöntem

Franz Kafka'nın eserlerinde yabancılaşma konusu sıklıkla vurgulanan bir kavramdır. Bu çalışmada, yabancılaşma durumunun çalışma hayatına olan yansımalarının Kafka tarafından ele alınış biçiminin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. İkinci olarak üzerinde durulan ve incelemeye konu edilen aşırı gayretkeşlik davranışı da yabancılaşma ile benzer bir özde işlemektedir. Günlük çalışma temposuna kapılan bireyler orta veya uzun vadede yaptığı iş ile yabancılaşabilmektedir. Benzer şekilde, yoğun çalışma temposuna bilerek ya da bilmeden kendini kaptıran kişiler, zaman içinde kendilerini aşırı derecede bir gayretkeşliğin içinde bulabilmektedirler. Dolayısıyla, belirli bir seviyenin üzerindeki gayretkeşlik de yabancılaşmaya kapı aralayan bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum ise, davranışsal olarak birbirini tetikleyen sarmal bir boyut haline gelerek çalışan bireyleri olumsuz yönde etkileyen bir hâl almaktadır. Dolayısıyla, bu iki konuyu birbirinden bağımsız olarak değil, aksine birbiri ile karşılıklı ilişki içinde bulunan hususlar olarak görmek ve bu şekilde ele almak gerektiği için bu çalışmada söz konusu iki konu birlikte ele alınmıştır.

Nitel araştırma yöntemlerinden olan betimsel yöntemin kullanıldığı bu çalışmada Franz Kafka'nın yaşadığı dönemde yayınlamış olduğu eserleri, kendi yazdığı fakat ölümünden sonra yayınlanan diğer eserleri, yine ölümünden sonra yayınlanan taslak düzeydeki yazı ve fragman şeklindeki tüm çalışmaları ile kitap haline getirilen yazdığı mektuplarından oluşan bütün birincil kaynak eserler araştırmaya konu edilmiştir. Ayrıca bu makalede ele alınan konulara değinen ikincil kaynak eserler de incelenerek yabancılaşma ve aşırı gayretkeşlik konuları üzerindeki görüşleri kapsamlı bir şekilde ortaya çıkarılmıştır.

2. Yabancılaşma

Yabancılaşma, bireyin sosyal hayatının belli bir kısmına veya tamamına karşı huzursuzluk duyması halidir. Güçsüzlük duygusu, anlamsızlık, kuralsızlık, tecrit olunma ve hapsolme hissi şeklinde ifade edilebilecek durumların ortaya çıkmasıdır (Genç ve Demirdögen, 2000, s. 245). Kavramı etraflı olarak ilk açıklayan Karl Marks'a göre yabancılaşma daha çok işbölümüne bağlı olarak ortaya çıkmaktadır (Marx, 1996, s. 104; Marx ve Engels, 1997, s. 18). İnsan etkinliğinin sonuçları ve ürünleri bireyler ve toplumsal gruplardan yabancılaşarak onlara üstün dışsal güçler tarafından zorlanıyormuş gibi görünmesiyle birlikte yabancılaşma süreci ortaya çıkmaktadır (Frolov, 1997, s. 519). Erich Fromm, Marks'ın açıkladığı yabancılaşma kavramını, bir benzetme yoluyla şu şekilde açıklamıştır: Birey, gücünü ve yeteneğini bir put yapmak için harcar fakat kendi bireysel çabasının sonucundan başka bir şey olmayan bu puta tapar. Bireyin kendi çabasıyla ortaya çıkan bu şey, onun kendi üretici çabasının bir sonucu olarak değil; ondan ayrı, onun üstünde olan, taptığı ve boyun eğdiği bir şey hâline gelir. Çağdaş birey, putperestliğin biçimini değiştirmiştir ve yaşamını yöneten ekonomik güçlerin objesi haline gelmiş, ellerinin emeğine taparak, kendisi bir nesneye dönüşmüştür (Bkz. Fromm, 1997, ss. 71-72; Marx, 1997, s. 48). Birey-kurum ilişkisini yabancılaşma ekseninde yorumlayan Sargut'a göre bireyler, kurumları tasarladıktan sonra, sanki kendi yaratıları değilmişçesine, kurumun kültürü ve kurallarına uymakta; onu kendi benliklerinden üstte, hiyerarşik bir konuma oturtmaktadırlar (1994, s. 139). Yabancılaşma kavramının çağdaş yorumcularından olan C. W. Mills, işgörenlerin ellerinden, emekleri sonucunda üretilmiş olan birçok şey geçmesine rağmen, kendilerinin bunları bizzat sahip-lenememeleri sonucunda yabancılaşmanın gündeme gelebileceğini ileri sürmüştür (Türkel, 2012, s. 38).

2.1. Kafka'nın Eserlerinde Çalışma Hayatında Yabancılaşma

Kafka'nın eserleri, modern bireyin içinde bulunduğu durumun anlaşılması konusunda yol gösterici bir niteliğe sahip bulunmaktadır. Yabancılaşma konusunda sistemli bir çalışması olmamasına karşın, eserlerinde işlediği konu ve karakterler, modern bireyin yabancılaşma biçimlerini çarpıcı bir biçimde ortaya koymaktadır (Çiçek, 2015, s. 144).

Kafka'nın alıngan, huzursuz, ürkek, çekingen, alçak gönüllü, çevresiyle zor ilişki kuran kişiliği büyük ölçüde annesinden gelen genetik mirastan kaynaklanmaktadır. Kafka'ya babasından geçen özellikler ise duyarlılık, adalet duygusu ve tedirginliktir (Wagenbach, 2008, s. 19). Bütün bu özellikler, ailesiyle olan ilişkisi, içinde yaşadığı toplum, siyasal ortam ve kişisel özellikleri onun çevresine yabancılaşmasına yol açmıştır. İç kapanışına ilk planda yol açan neden, ailede gördüğü çıkar amaçlı soyut eğitim olmuştur. Kafka'nın eğitim gördüğü okullardaki katı kurallar öğretmen ile öğrenciler arasındaki iletişimi neredeyse olanaksız kılmış, öğrencilerden sürekli olarak saygı beklenmiş, öğrencilerin kişisel eğilimlerini hiç dikkate almayan anlamsız ve zorlama eğitim etkinliği sürdürülmüştür (Wagenbach, 2008, ss. 32-33). Kafka'nın hayatı incelendiğinde, üzerindeki otoriter baskıların sürekli olarak el değiştirmiş (hand-over) olduğu görülmektedir. Bu baskılardan birisi de bakıcı kadınların tutumlarından kaynaklanmaktadır. Öyle ki, bu duygular, yaşamının sonlarına doğru yazmış olduğu mektuplara da yansımıştır. Çocukluk yıllarındaki bakıcı baskısını Kafka şu sözlerle-

le ifade etmiştir: “Okula götürüp getiren aşçı yol boyunca devamlı bana kızar hep evdeki yaramazlıklarımı öğretmenime söylemekle tehdit ederdi beni. Ben de inatçı ve başarısız bir çocuktum. Aynı zamanda hüznü ve sinirliydim de. Bütün bu faktörler birleşince bizim aşçıyı kızdıracak bir şeyler oluyordu mutlaka. Gerçekten aşçının bu tehditlerinden çok çekinirdim. Bir yolunu bulup onu vazgeçirmeye uğraşırđım yol boyunca” (Kafka, 1993, s. 46). Kafka, okul dönüşünde de bu baskıdan kurtulamamış, bakıcı kadının dönüş yolu boyunca bu kez okuldaki yaramazlıklarını babasına bildireceğini söylemesiyle soğuk terler dökmeye devam etmiştir (Kafka, 2012, s. 103). Orta öğrenimi için gönderildiği okulun tutucu, hoşgörüden yoksun, Kafka’ya çok anlamsız gelen eğitim anlayışı, onun daha da içine kapanmasına yol açmıştır (Kafka, 1993, s. 8). Okulda hatırı sayılır ölçüde disiplin, düzen, boyun eğme ve çalışma söz konusuydu. Ayrıca üst sınıflardan etüt ağabeyleri tarafından da her an nasıl davrandıkları, ders çalışmaya istekli olup olmadıkları denetlenmekteydi. Okulun sistemine göre kökeni ve geçmişteki başarıları ne olursa olsun, çizgileri aşan öğrenci, pek çok hakından bir anda mahrum kalabilmekteydi (Kafka, 2012, s. 106).

Yükseköğrenim hayatı nispeten daha rahat geçen Kafka, hukuk doktorasını tamamlayarak İşçi Kaza Sigortası Kurumunda işe başlamıştır. Kafka’nın çalışma alanı; işletme sahiplerinin şu veya bu risk sınıfına sokulmasına karşı yönelttikleri itirazların incelenip karara bağlanması, işletmelerin hukuksal konularda bilgilendirilmesi, iş kazalarından korunmak için alınacak önlemleri kapsamaktadır. Buna karşın, Kafka’nın ifadelerine göre, patronlar, özellikle sigortanın temel sorunları üzerinde bilgi sahibi olmaları gereken büyük işletme sahipleri, sürekli ödenecek primleri bile bile ödememek için çeşitli yollar denemekte, yamsal çıkarları söz konusu olan işçiler ise bu konuda kayıtsız davranmaktadırlar (Wagenbach, 2008, s. 84). Kafka’nın yaşadığı yıllardaki işveren-çalışan ilişkisine bakıldığı zaman tek yanlı bağımlılık ilişkisi çerçevesinde çalışanların sürekli olarak ezilen konumunda yer aldıkları görülmektedir. Temel hak ve özgürlükleri, çalışma hakları, özlük hakları gibi konuların henüz tam olarak gelişmediği ve bilinmediği bu yıllarda işyeri ortamında çalışırken kazaya uğrayıp sağlığını kaybeden çalışanların, çalıştıkları kurumun altını üstüne getirecekleri yerde büyük bir kabullenmişlik içerisinde buldukları, hatta dilekte bulunan taraf olarak otorite karşısında ezilmekte oldukları Kafka tarafından gözlemlenmiştir.

İşçi Kaza Sigortası Kurumu çalışanı olan Kafka, büro faaliyetlerinin yürütölmekte olduğu çalışma ortamından sıkılmaktadır. Kafka, bu çalışma düzenine kendini yabancı görmektedir. Bürokratik mekanizmanın bir memuru olarak bireyi ezen ve adeta benliğini yok eden bu çalışma sisteminin bir dişlisi haline gelmiştir. Geçimini sağlayan fakat buna karşın onu her gün biraz daha yıpratın işinde, yabancılaşmanın bir aleti haline gelmiştir. Dolayısıyla bu hiyerarşik sistemde, sistemin soyut ve insanlık dışı birtakım yasalar adına insanları ezen mekanik, anlamsız ve sorumsuz işleyişinin bir parçası haline gelmiştir. Baskı aracı haline gelmiş bulunan bürokratik sistemin bir çalışan olarak Kafka, içinde bulunduğu durumun ikiyüzlülüğünden acı duymaktadır. Bütün toplumsal yabancılaşmayı özetleyen bu bürokrasi içinde Kafka, sürekli olarak vicdanına karşı hareket etmeye zorlanmış ve sürüklenmiştir (Bkz. Garudy, 1991, s. 126).

Rutin işler yapan işçi ve memurlar, bir dişlinin çarkları gibi değerlendirilecek olursa, Kafka’nın yapıtlarında bu olguları işlemesinin kendi özel hayatında bir parçası olduğu bu tür mekanizmaların işleyişine dönük bir tepki olarak görmek mümkündür. Bürokratik kurumlar ve üretim sistemlerini inceleyen yönetim bilimlerinin kurucularından olan Frederick

Taylor’ın çalışmaları da Kafka’nın ilgisini çekmiştir. Taylorizm üzerine, çalışma sürecinin en ince ayrıntısına kadar parçalara ayrılarak işçinin, mekanizmanın bir bileşenine dönüştürölmesi konusunda Janouch ile yaptığı bir konuşmada aşağıdaki ifadeleri dile getirmiştir (Gündüz, 2011, s. 92):

“Böylece yalnız evren değil, ama her şeyden önce o evrenin bir ögesi olan insanoğlu kirletilmekte ve aşağılanmaktadır. Böyle Taylorize edilmiş bir yaşam, tüyler ürpertici bir ilençten başka bir şey değildir; bu ilençten, arzulanın zenginliğin ve kazancın yerine yalnızca açlık ve yoksulluk doğabilir. Bu ilerlemenin varacağı nokta...”*Dünyanın sonudur diye tamamlar Janouch. Kafka başını sallar* (Fischer, 1985, s. 48-49).

Kafka’daki çevreye yabancılaşma duygusu 1912’ye değin gittikçe yoğunlaşarak o yıllardaki yapıtlarına (Kafka, 1993: 9), hatta günlüklerine varıncaya kadar yansımıştır (Kafka, 1998, s. 53). Eserlerinin genelinde de rastlandığı üzere, *Taşrada Düğün Hazırlıkları* hikâyesinde de iç dünyasında yaşadığı ve aile geçmişinden taşıdığı içsel görüşleri dışarıya vurmuştur (Wagenbach, 2008, s. 81): “Dairede çalış çalış sonunda pek bitkin düşüyor, izinin tadını çıkaramıyor insan. Ne kadar uğraşıp didinse de, herkesin kendisine sevgiyle davranmasını hak edemiyor”. Kafka, *Bir Savaşın Tasviri* adlı hikâyesinde, çalışma hayatındaki yabancılaşma duygusunun da etkisiyle kır yaşantısına duyduğu özlemi şu sözlerle dışa vurmuştur: “Burada nasıl mutlulukla yaşadım. Kimsenin olmadığı sessiz bir diyar. Burada yaşamak için uzun boylu cesarete de gerek yok. Burada yaşamak zordur, insana acı verir ama karşılığında hareketlerine özen gösterme zorunluluğu yoktur çünkü burada sadece dağlar ve şu nehir vardır” (Kafka, 2012, s. 32). Kafka bu özlemini sadece eserlerinde dışa vurmamış, aynı zamanda özel yaşantısında da söz konusu özlemi sürekli olarak içinde hissetmiş ve bunu yakın çevresiyle paylaşmıştır.

Kafka’nın yaşadığı yıllarda, bürokrasinin egemen olduğu halkına yabancılaşmış Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nda genel yabancılaşma, başka yerlerde olduğundan daha belirgin biçimde kendini göstermektedir. Ülkenin iktidarının kullandığı ve söz konusu yılların şartları göz önünde bulundurulduğunda denetlenmesi oldukça zor olan bürokrasi eliyle kullanılması, bireylerin yabancılaşmasına kaynaklık etmektedir. Kafka, bu durumu saptamış ve edindiği deneyimlere dayanarak, bireyin bürokratik sisteme başkaldırmasındaki yenilgisini ve yazgısına boyun eğişini betimlemiştir. Kafka’ya göre, bu katı bürokratik yapıda kapıdan kapıya gönderilen bireye suçluluk duygusu aşılınmakta, bürokrasi koridorlarını aşındıran birey yalnızca bir vizite kâğıdı ya da pasaportunun uzatılmasını istese bile kendini suçlu hissetmektedir çünkü en iyi olasılıkla bir dilek sahibidir ve aslında bu yönüyle bile potansiyel bir suçludur (Bkz. Fischer, 1985, s. 40).

Kafka’nın yaşadığı kent olan Prag’ın egemen kesimi (fabrika sahipleri, para işleriyle uğraşanlar, bürokratlar, profesörler) Almanca konuşmaktaydı. Büyük bir çoğunluğu oluşturulan halk ise Çekçe konuşmaktaydı. Resmi makamlar Alman, bu makamların çevresinde ise Çek emekçi sınıfı ve küçük burjuva kesimi yer almaktaydı. Azınlığın elinde yalnızca iktidar kaldığı bu kentte nesnelere insanlardan daha güçlü olduğu kanısı, bir başka deyişle yabancılaşma duygusu egemen durumdaydı. Kafka, kendini bir yabancı, Prag’ı da yabancılaşmanın kenti olarak algılamaktaydı (Fischer, 1985, ss. 33-35). Prag’daki genel yönetsel atmosferin kentin insanları yani yönetilenler açısından görüntüsü şu şekildeydi: En içteki saray odalarında gizli iktidarın adamı amirler vardı, memur dikkatli olmak zo-

rundaydı, görevine düşkün ve karakersiz olması uygundu. Yönetilenler için bu bürokrasi, iktidarın simgesiydi ve yönetilenlerin kaderi iktidar temsilcilerinin, yani bürokratların eline bırakılmıştı (Fischer, 1985, s. 38).

Çevreye yabancılaşma duygusunun işlendiği *Taşrada Düğün Hazırlıkları* hikâyesinin kahramanı Raban, iş yaşamının sorumlulukları altında ezilmiştir. Sevgi görememekten, dost bulamamaktan yakınmaktadır. İş için gitmek zorunda olduğu geziden kaçmak istemiş, geziye, vücudunu giydirip yollamayı, kendisi ise özgür bir böcek olarak yatağında kalmayı düşlemiştir (Kafka, 1994, s. 10). Ayrıca hikâyenin kayda değer karakterlerinden olan pazarlamacıların yaşam biçimleri betimlenmektedir. Pazarlamacıları, işverenler tutup taşraya yollamakta, onlar da verilen talimatlara uyup trene atlayıp yola düşmekte, her köyde dükkân dükkân dolaşmakta, bazen bir köyden öbür köye arabayla gidip gelmekte, hiçbir yerde fazla oyalanmamaktadırlar. Zira bütün işlerin çabuk görülmesi gerekmektedir (Kafka, 1994, s. 18). Hikâyenin bir bölümünde satıcıların kendi aralarındaki konuşmaları dinleyen Raban, anlaşılmasız bir mesleki jargonla konuşarak sürekli terminolojik kelimeler kullanmalarından dolayı konuşulanlardan fazla bir şey anlamamış ve çok sıkılmıştır. Çevresi ile yabancılaşan bu iki satıcının konuşmalarının arasında gönülsüz bir esaret yaşayan Raban'ın duyguları hikâyede şu şekilde ifade edilmiştir: “Satıcı bayın konuşmasından bir şey anlamıyordu ve ötekinin vereceği cevabı da yine anlamayacaktı. Bunun için önceden enikonu bir hazırlık gerekiyordu; çünkü küçük yaşta beri çeşitli mallarla haşır neşir olmuş kişilerdi bunlar”. Çekirdekten yetişme olan bu satıcılar için mesleki hayatları adeta bir yaşam biçimi haline gelmiştir çünkü gerek davranışları gerekse konuşmalarıyla toplumdan soyutlanarak yabancılaşmış insan modeli haline gelmişlerdir (Kafka, 1994, s. 19).

Kafka'nın uzun hikâyesi *Değişim*'in kahramanının da iş çevresine karşı duyguları *Taşrada Düğün Hazırlıkları* hikâyesinin kahramanı Raban'ınki gibidir. Kafka, *Değişim* hikâyesinde bir insanın bir sürüngen/böceğe dönüşmesini anlatmıştır. Bu içe kapanma durumu, aslında zorbalılaşan dışsal gerçekliğin ve anlamsızlaşarak içi boşalan çalışma yaşamının topyekûn protestosu ve/ya reddi anlamı taşımaktadır. Böylece rutinleşmenin körleştirdiği yok oluş süreçleri durdurulacak, sorgulanacak ve alışkanlıklarımızın görmezleştirdiği dünyayı yeniden görme denemesi yapılabilecektir. Rutinleştiği için anlamını yitiren yaşam modelleri, metaforik dönüştürme yöntemiyle karikatürize edilerek değersizleştirilmekte, silinmekte ve yeni görme biçimine uygun zemin hazırlanmaktadır. Sözgelimi *Değişim* hikâyesinde kara kabuklu iri bir böceğe dönüşen Gregor Samsa, insanlığın samimiyetini sorgulayan bir anlatı figürüdür. İşveren-çalışan arasındaki -o zalim- mesafelerin aşılmağına gönderme yapan bu tür metinler, bireyin mutlak yalnızlığını, kuşatılmışlığını ve dünyaya bırakılmışlığını ifade etmektedir. Kafka'nın Gregor Samsa'sı, işveren-çalışan arasındaki aşılmasız sınırları ve insanın mutlak yalnızlığını ifade etmek için bir böceğe dönüştürülmüştür. Böylece insanlar arası giydirilmiş/kabullenilmiş mesafeler dışlanmış (Korkmaz, 2009, s. 119-120).

Değişim hikâyesinin kahramanı Samsa, bir diğer açıdan incelendiğinde, değişim geçirdiği günden sonra para kazanamadığı için ailede nefret edilen birisi haline dönüştüğü için evde istenmeyen kişi haline gelmiştir. Dolayısıyla, eserdeki bu anlatımı, para kazanamayan kişiye piyasacı gözle bakıp onu yarasız olarak algılayan kapitalist işveren-çalışan ilişkisine yönelik bir eleştiri olarak ele alabilmek mümkün hale gelmektedir. İnsanın “piyasacı karakter” olarak nitelendirildiği anlayışa göre, “rekabetçi pazar” ile “piyasacı insan karakteri” aynı özde işlemektedir. Bundan dolayı modern kapitalist toplumun egemen karakterinin

“piyasacı” olduğunu söylemek mümkün olmakta ve maddi manevi her alanda başarı, temel amaç haline gelmektedir. Dolayısıyla, başarılı olmak için birey; kendisini insan pazarına iyi sunmalı, iyi rol yapmalı, kendi meziyetlerini iyi tanıtmalı, toplumun çoğunluğuna nasıl uyum gösterdiğini ve ne kadar güvenilir olduğunu ispat etmelidir. Bu karakter için başarının ölçütü, kendi kişiliğini ne kadar yüksek fiyattan sattığına bağlanmıştır. Duygular, sevgi, benlik, entelektüel doymuşluk önemini kaybetmekte, malın alış-satış fiyatı asıl unsur olarak ön plana çıkmaktadır (Turan, 2001, s. 36; Aktaran Keskin, 2015, ss. 20-21). Samsa'nın dönüşümü sonrasında para kazanamayacak duruma gelmesiyle birlikte asıl dönüşüm, ailenin düşünce yapısındaki piyasacı düşünce modeline geçiş ile yaşanmıştır. Hatta aile üyeleri, bu yararsız yaratıktan artık kurtulmaları gerektiğini Samsa'nın bile duyabileceği şekilde konuşmaya başlamışlardır (Kafka, 1995, s. 61). Bu konuşmaları ve duyan ve ailesini hep sevgiyle, incellekle düşünen Samsa, değersizlik hissine kapılarak, çalışmayan birisi olmaksansa yok olması gerektiğine aile bireylerinden bile çok inanmaya başlamıştır (Mairowitz ve Crumb, 1996, s. 53). *Değişim* adlı eserin sonunda Samsa, geberip giden bir yaratığa dönüşmüş ve nihayetinde “bitişik odadaki şey” olarak hizmetçi tarafından evden süpürülerek dışarı atılmıştır. Böylece, insandan yola koyulan akış, hayvan üzerinden geçerek nesnede son bularak metalaşma süreci tamamlanmaktadır (Kafka, 1995, s. 99). *Değişim* adlı esere genel olarak bakıldığında; anlatımlarda temel insanlık değerlerine yer verilmediği, buna karşın çalışma bilinci, kurallar manzumesi, teamüller, asgari müşterekler ve hiyerarşi gibi yönetsel konuların ise ön plana çıkan hususlar olarak ele alındığı görülmektedir.

Samsa, değişim sonrasında çektiği onca fiziksel acıya rağmen; yetersiz kalma duygusu, eziklik ve yabancılaşma duyguları, bu fiziksel acıların önüne geçmiştir. Salt ekonomik/iktisadi/piyasacı dille ifade etmek gerekirse, Samsa'nın “ekonomik bir değer” olmaktan çıkması, yani artık çalışmaması, onu hane halkının gözünde altın yumurtlayan tavuk olmaktan çıkarmış ve aşağılık bir böcek haline dönüştürmüştür. Yani belki de asıl dönüşüm fiziksel olmaktan ziyade aile üyelerinin ve Samsa'nın düşünce dünyasında gerçekleşmiştir. Samsa, yakın bir geçmişe kadar hane halkı için ekonomik katma değer yaratıyorken, değişim sonrasında hane halkı üzerinden geçinen (sübvansede edilen) bir asalak (böcek) haline dönüşmüş olmanın manevi acısını çekmektedir. Kafka, bu tür anlatımlarla aslında Batı değerlerine karşı ciddi bir eleştiride bulunarak Batı için söylenen şu sözü adeta haklı çıkarmıştır: “Batı; ekonomik bir dev, siyasi bir cüce, insani bir böcektir”. “Rational Man”, “Homoeconomicus” (rasyonel birey, ekonomik birey) gibi tanımlamaları literatüre, anılan kavramlara uygun yaşam anlayışını ise tüm dünyaya armağan eden Batı dünyası, bu sayede ekonomik bir dev haline gelmeyi başarmıştır. Bunun karşılığında ödediği ve ödettiği bedeller ise siyasi (kullandığı yönetsel/iktisadi/düşünsel araçlar bakımından) bir cüce haline gelmesine neden olmuştur. İktisadi söylemle; fayda ve getirisini en çoklayan Batı dünyası, siyasi (yönetsel/iktisadi/düşünsel) anlamda bir cüceye/böceğe dönüşmüştür (Keskin, 2015, ss. 21-22)

Belirli kural ve direktiflere bağımlı olan kasvetli çalışma yaşamının baskı ve zorluklarından kurtulabilmek için Samsa'nın gece gördüğü tedirgin düşler sonrasında bir böceğe dönüşüğünü varsayabilmek mümkündür. Bu haliyle dönüşüm, kaçışı simgeleyen bir düş niteliği taşımaktadır. Anne ve babası Samsa'yı, çalışma dünyasına bir köle olarak satmıştır. Samsa'nın, yaşamını gerçek bir köle gibi sürdürdüğünü ailedeki hiç kimse yadsımamaktadır fakat kölelerin de bir insan olduğu adeta unutulmuş ve Samsa, kölelikten kurtulma girişiminde insanlığını da elinden yitirmiştir (Kafka, 1995, s. 74).

Şato adlı romanında, kadastrocu K., şatoda yaşayan güçlü, buyurgan, hiç kimse tarafından görülmeyen Kont West-West tarafından köye çağırılmıştır. Başlangıçtan beri K.'nin şatoya

hiç giremeyeceği, katı hiyerarşi tarafından engelleneceği bellidir. Şatoda çalışan memurların çoğu da Kont gibi erişilmezdir; köylülerle aralarında belirli bir uzaklık konulmuştur (Mairowitz ve Crumb, 1996, ss. 110-111). K. ise kendisini şevke getiren bütün iyi niyetine karşın köylülerin arasında bir yabancı gibi yaşamaktan öteye geçemediği gibi ne köylülerin ne de şatoda bir yerinin olmadığı hissine kapılarak gittikçe yabancılaşmaya başlamıştır (Brod, 1994, s. 85). Hatta köyün muhtarı K.'ya "Bizim bir kadastrocuya ihtiyacımız yok. Yapacak hiçbir iş bulamazdı böyle biri burada" diyerek adeta onu aşağılamıştır (Fischer, 1985, s. 42).

Geri Çevrilme adlı hikâyeye, başkentten çok uzaktaki küçük bir kentteki yönetsel yapılanmayı anlatmaktadır. Başkentteki yüce hükümdarın temsilcileri olan kentin en yüksek memurları başkentten, orta kademedekiler başkentten değilse de dışarıdan, en alt kademedekiler ise kent halkının arasından gelmektedirler. En yüksek memur olan albayın emrinde genel asayişten sorumlu bir grup asker bulunmaktadır. Askerlerin nereden geldikleri bilinmemekte fakat uzaktan geldikleri kuşku götürmemektedir çünkü kent halkının hiç anlamadığı bir lehçe konuşmakta ve kentin lehçesine pek alışmamaktadırlar. Bu da onların kendi içlerine kapanmasına ve yanlarına pek sokulunamamasına yol açmaktadır. Kent halkındaki antipatik algıya rağmen askerler tıpkı *Şato*'daki K. karakteri gibi oldukça iyi niyetlidirler (Kafka, 2002, s. 189) fakat buna rağmen ne kentin yöneticileri ne de kent halkı arasında kabul görmeyerek büyük bir yabancılaşma yaşamaktadırlar. *Şato* romanındaki K. karakteri ile *Geri Çevrilme* hikâyesindeki askerler, Karl Marks'ın ifade ettiği "lumpen çalışan" tanımına oldukça yakınsamaktadır. Zira Marks bu kavramı özellikle uzun süreli yoğun çalışmanın bir sonucu olarak kendilerine, ait oldukları sınıfa ve çalıştıkları sisteme karşı yabancılaşma yaşayan bireyleri ifade etmek için kullanmıştır. *Şato* romanındaki K. karakteriyle *Geri Çevrilme* hikâyesindeki askerler çağdaş anlamda ne "mavi yakalı" ne de "beyaz yakalı" sınıfa ait olmadıkları için birer çalışandır fakat aynı zamanda lümpendirler, yani yabancılaştıkları için ne kendi sınıfına ne de yönetici sınıfına ait olamamaktadırlar.

Kafka, *Melezleme* adlı hikâyesinde yarı kedi yarı kuzu evcil bir hayvanın yaşamını öykülemiştir. "Kan yoluyla tek bir akrabası olmayan" şeklinde tarif ettiği bu yaratık ve onun yaşam biçimi aracılığıyla yabancılaşma konusuna gönderme yapmıştır. Sınıf atlamaya çalışırken kendi sınıfına da yabancılaşarak "kan (gönül, sınıf, aidiyetlik) yoluyla akrabası (zümre, grup, sosyal tabaka) olmayan" çalışanların içine düştükleri yabancılaşma durumunu gözler önüne sermiştir.

Kafka, *Amerika* isimli romanında, genç ve tecrübesiz bir genç olarak Amerika'ya gelen Karl Rossmann'ın yaşadığı çaresizlikleri anlatmıştır. Rossmann, tıpkı *Dava* ve *Şato* romanlarının kahramanları gibi yeni geldiği yere (Amerika) yabancıdır. Rossmann, burada para kazanma hırsına kapılmış ve bunun sonucunda da kendisini aşırı bir gayretkeşliğe kapmıştır (Kafka, 1983, s. 152). Üstelik asansörcü olarak çalıştığı oteldeki yönetici, aşırı katı olmasının ötesinde zaman zaman Rossmann'a sadistçe davranışlar sergilemektedir (Kafka, 1983, s. 179-183). Rossmann'ı özellikle düş kırıklığına uğratan şey, bir asansörcü gencin asansörün mekanizmasıyla tek ilişkisinin bir düğmeye barsak asansörü harekete geçirmek olmasıdır. Asansörü işleten mekanizmanın onarımı için yalnızca otelin makinistleri kullanılmaktadır (Fischer, 1985, s. 46-47). *Amerika* romanındaki otel yöneticisinin davranışları ve cezalandırma yöntemleri, *Ceza Sömürgesi*'ndeki subayın hükümlüye karşı davranış ve verdiği cezalar şaşırtıcı ölçüde birbirine benzemektedir (Kafka, 2010, s. 25). Benzer temalar, Kafka'nın *Bir Açlık Şampiyonu* adlı hikâyesinde de okuyucunun karşısına çıkmaktadır. Hikâyede, azalan ilgiye rağmen mesleğini sürdürmeye çalışan Açlık Şampiyonu, kapatıldı-

ğı bir kafeste günlerce aç bırakılmaktadır. Geceleri başında bekleyen nöbetçilerden bazıları yemek yiyebilmesi için görevlerini savsaklarlar, ulaşabileceği yerlere yemek bırakırlar. Böyle zamanlarda yemek yemediğini kanıtlamak için saatlerce şarkı söyleyerek nöbetçilerle sohbet etmeye çalışarak büyük bir kanaatkârlık ve gayretkeşlik örneği sergilemektedir (Kafka, 2005, ss. 174-175). "Dışardan bakınca sözde bir görkem içinde herkesten itibar görerek ama yine de çokluk hüznü gömülmüş yaşayıp giden ve kimse ciddiye almadığından, hüznü büyüyen" (Kafka, 2005, s. 179-180) Açlık Şampiyonu kendi kategorisindeki başarısına rağmen giderek yabancılaşmaktadır. Dışsal başarı dünyasının anlamsızlığını daha iyi kavramaya başlayan şampiyonu asıl üzen şey insanların onun başarılarına kayıtsız kalmaları değil, onu sahtekârlıkla suçlamalarıdır (Kafka, 2005, s. 185). Hikâyede, diğer insanlar ve özellikle de yöneticileri tarafından yaptığı işe değer verilmeyen, saygı gösterilmeyen çalışanların içine düştüğü üzüntü verici duyguları ele alınmaktadır. Açlık Şampiyonu, işini hakkıyla yerine getirdiği hâlde yöneticileri tarafından yeterince takdir göremediği için "fasılasız çalışıyorum ama hâsıla yok, arı gibi çalışıyorum ama bal yok!" hissiyatına kapılan çalışanların duygularına tercüman olmaktadır. Benzer temalar, *Köy Öğretmeni* adlı hikâyede de hissedilmektedir. Bu hikâyede de, köyün öğretmeni ile ona yardımcı olmak isteyen bir tüccarın belirli bir konuyu aydınlatmak için yaptıkları iyi niyetli çabalar, yaptıkları çalışmaların yeterince değer görmemesi ile sonlanmakta (Kafka, 2002, s. 76) ve okuyucunun zihninde "Aşkla çalışmanı şevkle sömürürler", "Niyet neydi akıbet ne oldu?" gibi çelişkiler belirlemektedir. Kafka, beş kişilik bir işyeri ortamını anlattığı kısa hikâyesinde harcadığı emeğe yeterince saygı görmeyen bir çalışmanı betimlemiştir: "En eskisiydi mağazadakilerin, önceki şefin yanında da çalışmış, başından bizlerin hiç karşılaşmadığı bir sürü olay geçmişti... şimdiden canlı bir cenazeye dönüşmüştü... kırk yıldır, eli altında bir el arabası, sandık ve paketlerle uğraşmaktan canı çıkıyordu. Yaptığı işi gönüllü üstlenmiş, ama sonradan bu davranışı unutulup gitmiş, zaman değişmiş, kendisine değer veren kalmamış, sağında solunda en korkunç hatalar işlenmesine karşın kimse yardımına başvuramaz olmuş, o da bundan duyduğu derin üzüntüyü ister istemez içine atmış, üstelik çetin görevine daha sıkı bağlanmıştı" (Kafka, 1994, ss. 329-330). Görüldüğü gibi bu çalışan, yaptığı hizmetlere gereken değer verilmediği hâlde bu çalışmanın çalışma algısında herhangi bir azalma olmamış aksine daha da artan, sarsılmayan bir özveri ve gayretle çalışmalarına devam etmiştir.

Kafka, yabancılaşma dünyasının karabasanını anlatma gücü ile, bu yabancılaşmış dünyanın boğucu ağırlığını bir kenara atan uyanıklığı ile, tıpkı fırtınada çıkan bir şimşek gibi, bize bir başka dünyanın var olabileceğini göstermiş ve bu dünyaya karşı önüne geçilmez bir özlem duymuştur. Kafka'nın eserlerinde ortaya çıkan, insanın alınyazısına değgin büyük soru, çağımızın insanının itirafı değerindedir: *Bir Köpeğin Araştırmaları*'ndaki kahraman, "Araştırmalarımda gerçekten bu kadar yalnız mıyım?" diye sormaktadır (Garaudy, 1991, s. 135).

Kafka ve Albert Camus gibi yazarlarla dünya edebiyatında etkin olan yabancılaşma kavramı, bireyin aidiyet duygusunu yitirmesiyle, önce kendisine, ailesine ve arkadaşlarına olmak üzere yakın çevresine, sonrasında da içinde yaşadığı toplumun değerlerine, idare edildiği sisteme ve kültürüne yabancılaşması, romanlarda dikkat çeken yabancılaşma çeşitleri içinde en çok etkili olanlardır. Modern dünyada meydana gelen ekonomik, kültürel ve siyasi değişimlerin birey ve toplumlar üzerinde yarattığı etkileri irdelemek bakımından, son derece dikkate değer bir konudur. Bu nedenle sosyologlar, psikologlar, felsefeciler ve sanatçılar yabancılaşmayı daha iyi tarif edebilmek için çağdaş oyun ve romanlardan örnekler gösterme yoluna sıkça başvurumaktadırlar (Alver, 2012, ss. 29-30).

Bu bölümün başında da açıklandığı üzere, çalışma hayatındaki yabancılaşma sorunu genel-

likle dev makineler ile iç içe iş gören fabrika çalışanlarında ortaya çıkmaktadır. Yabancılaşmış insan modeli olarak adlandırılan bu tür çalışanlar, bütünü görememek hastalığına tutularak kendilerini aşırı derecede ayrıntıya boğulmuş gibi hissetmektedirler. Hatta belirli bir süre sonra ne hissettiklerini bile anlayamayacak hale gelmektedirler. Sürekli olarak aynı işi yapan çalışan belli bir zaman sonra bu işi neden yaptığını unutmaya başlamakta ve giderek yaptığı işe, hangi amaca hizmet ettiğine yabancılaşmaya başlamaktadır. Bu tür çalışanlar ayrıntılar arasında kaybolarak bütüncül görüşten uzaklaşmaktadırlar. Böylesi davranışlar, Kafka'nın eserlerinde sıklıkla ele alınarak işlenen bir konudur. Balcı, bu hususu şu sözlerle açıklamıştır: “Kafka, eserlerinde ele aldığı kişi, yer ve hayvanları tasvir ederken en ince ayrıntılarıyla ele alıp aktarmıştır ve bu Kafka'nın mikroskobik bakış açısını göstermektedir. Bu mikroskobik bakış açısı kendisini en çok Gregor Samsa'nın böcekleşen vücudunda göstermektedir” (2012, s. 36).

Kafka, yazdığı eserler dışında gündelik hayatında da çalışma yaşamındaki yabancılaşma konusundaki düşüncelerini açıklamıştır. Gustav Janouch ile yapmış olduğu söyleşide şunları söylemiştir: “Marangozluktan başka çiftçilikte ve bahçıvanlıkta da çalıştım. Hepsisi de dairedaki zoraki işlerden daha güzel, daha değerliydi. Kişi dairede daha üstün, daha iyiymiş gibi görünür ama ancak görünüştür bu. Gerçekte kişi daha yalnız, dolayısıyla daha mutsuzdur o kadar. Zihni çalışma, insan toplumundan koparıyor kişiyi. El işiyse, insanlara yöneltiyor” (Janouch, 1966, s. 13). Yazar Paul Adler'in sade yaşantısına çok imrendiğini belirten Kafka, “Anlamı, sağlamlığı ve güzelliği olan bir yaşayış kurabilseydim her şeyi bırakırdım... Ömrümün bir dairede tükenip gitmesine göz yumduğum için, onun yanında hep yürek karası duyarım” (Janouch, 1966, ss. 13-14) diyerek bu konudaki düşüncelerini ifade etmiştir.

2.2. Yabancılaşmanın Bireydeki Yansıması: Ayrıntılarda Kaybolma

Kafka, küçük ayrıntılara önem verip bu küçük ayrıntılardan bütün oluşturabilen bir yazardır. Kafka'nın *Şato* isimli romanı da, modern toplumdaki ayrıntı olgusunu yansıtmak istercesine yüzlerce ayrıntının yapılandırılmasıyla oluşmuş bir romandır. Öyle ki, kendini bu ayrıntılara kaptırmış bir okuyucunun, çoğunlukla ayrıntıların üzerinden inşa edilmiş bütünselliği gözden kaçırabilmesi mümkündür. Bütünsellik gözden kaçtığında da okuyucunun gözüne ayrıntıların çoğu saçma gelebilmektedir (Karadaş, 2012, s. 956). Kafka, bir edebiyatçı olarak küçük ayrıntılara inerken büyük bağlamı algılayamamakla suçlanır genellikle. Kafka, dünyayı sarsan gök gürültülerine değil, duyulması olanaksız seslere kulak vermiştir. Kafka, olayları ve çevresini “kırık dökük tasarımlar gibi” gördüğü (Fisher, 1985, s. 16) ve ayrıntılara boğulduğu için zaman zaman bağlamı kaçırmıştır. Bir edebiyat biçimi olarak Kafka'nın üslubu eleştirilmekle birlikte kabul edilebilir bir üsluptur. Öte yandan, yöneticilerin ve yönetim bilimleri literatürünün Kafka'dan alabileceği pek çok şey vardır. Şöyle ki; uygulayıcı konumundaki yöneticiler ve yönetim bilimlerine kuramsal katkıda bulunabilmek için çalışmalar yapan akademisyenler, ayrıntıları tümüyle bir tarafa itmeden ama bağlamı da kaçırmayacak şekilde bir yönetsel bakış açısını yakalamayı hedeflemelidirler. Bunun aksi bir yaklaşım, yönetim kuram ve uygulamalarının tüm paydaşları (yönetici, yönetilen, akademisyen) için olumsuz bir yönetsel algının ortaya çıkmasına neden olacaktır (Keskin, 2012, s. 25).

Kafka'nın edebi üslubu, parçaya veya bütüne bakışını yönetim bilimleri açısından ele almak ve bir takım çıkarsamalarda bulunabilmek mümkündür. Kafka'nın *Çin Seddi'nin İnşasında* adlı hikâyesinde yer alan ifadeler, neredeyse hiçbir yoruma yer vermeyecek şekilde yöneticilerin sahip olmaları gereken “bütünsel (holistik) görüş”ü tarif etmektedir. Kafka'ya göre bireyler, en üst kademedeki yöneticilerin direktiflerini okuyup incelerken kendi kendilerini tanımakta ve başarılarındaki yöneticiler bulunmasa, gerek okulda edindiği bilgilerin, gerekse insan aklının o büyük bütündeki küçük görevi için kendisine yetmeyeceğini kavramaktadırlar (Kafka, 2002, s. 132). “Var gücünle yöneticilerin direktiflerini anlamaya çalış, ama belli bir sınıra kadar; bu sınıra geldin mi düşünmeyi bırak!” (Kafka, 2002, s. 132) diyen Kafka, çalışan bireylerin kendilerini, örgütsel amaçlarla bireysel amaçları uyumlaştırma işlevini gören yönetsel otoriteye teslim etmeleri gerektiğini, teslimiyetçi bir ruhla hareket etmelerinin kendi yararlarına olduğunu ileri sürerek çağdaş deyimle “konformist” davranışları gerektiğini ileri sürmektedir. Kafka'nın burada salık verdiği konformizm, çevresinde kabul görmüş hâkim görüş ve davranış biçimine uyan çalışanların yaşam anlayışını ifade etmektedir. Aşırı uysallık veya uygitsinci olarak da isimlendirilen bu tür çalışanlar, kabul edilen standartlara uygun davranmakta, kurumun kurallarına muhalefet etmemekte ve kabulleniçi bir tavır takınmaktadırlar. Kafka, adını “konformist” olarak koymasa da insanların, bu kavramın hakkını verecek ve kavramın içeriğini tam olarak dolduracak bir davranış biçimine yönlendirmeleri gerektiğine ilişkin (haklı veya haksız) birtakım argümanlar ileri sürmüştür.

3. Aşırı Gayretkeşlik

Gayretkeş kavramı, anlam olarak ve gündelik kullanımda gayret eden, çalışan anlamına gelmektedir. Yönetim bilimleri açısından incelendiğinde, bu kavrama benzer veya yakın anlamlar taşıyan kavramlara bireysel performans değerlendirme literatüründe sıklıkla karşılaşıldığı görülmektedir. Oysa bu çalışmada aşırıya kaçan bir gayretkeşlik konusu ele alındığı için gerek sözlük anlamı açısından, gerekse yönetim bilimleri açısından olumsuz bir anlam ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada Kafka'nın ifade etmeye çalıştığı şekline bakıldığında gayretkeşlik, bireyi duygusal olarak çepeçevre sarmış; onu bencillığe, yalnızlığa, pragmatik davranmaya itmiş, yabancılaşmış insan modeli haline getirmiş ve nihayetinde ekonomi biliminin cismanileştirerek kimlik verdiği “profit maxymiser cost minimiser” (kazancını en çoklayan kayıplarını minimize eden) olarak tanımladığı, “rational man” (rasyonel birey) olarak adlandırdığı homo economicus (ekonomik insan) haline getirmiştir.

3.1. Kafka'nın Eserlerinde Çalışma Hayatında Aşırı Gayretkeşlik İmgesi

Kafka'nın *Değişim* adlı hikâyesinde, bir firmada pazarlamacı olarak çalışan Gregor Samsa, bir sabah tedirgin düşlerden uyandığında kendisini dev bir böceğe dönüşmüş olarak bulmuştur. Bu haliyle yerinden kalkamayan Samsa, yaptığı mesleğin güçlüklerini, katlandığı telaş, tedirginlik ve sıkıntıları, çalışanlara yüksekte konuşan yöneticileri hatırlayarak ilk etapta moral bozukluğuna uğramıştır fakat saatin ilerlemesiyle birlikte işe yetişme telaşına kapılmıştır. Kocaman bir böceğe dönüşmüş bir hâldeyken bile çalışmayı, şirkete faydalı olmayı düşünmektedir. Çağdaş söylemiyle şirketi için işgücü kaybına neden olmak isteme-

mektedir (Kafka, 1995, s. 6-7). Samsa, kendisini adeta şirkete vakfetmiş gibi düşünmekte ve adanmışçasına bir bağlılık hissetmektedir fakat bu haliyle artık şirkete gidemeyeceği aşikârdır. “Hem trene yetişse bile patronun paylayıcı sözlerini işitmekten kaçınılacak gibi değildi çünkü mağazadaki yardımcı kuşkusuz beş treninde kendisini beklemiş, gelmediğini görerek durumu çoktan patrona rapor etmişti... Kuşkusuz, patron sigorta doktorunu yanına alıp gelecek, bütün karşı görüş ve itirazları, daha ağızdan çıkar çıkmaz doktoru tanık gösterip geri çevirecekti. Öyle ya sigorta doktoru için insanları hepsi sapasağlamdı işten çıkarlardı yalnız” (Kafka, 1995, s. 8). Açıkça görüldüğü gibi Samsa'nın patronunun yönetim anlayışı X Teoremine yakınsamakta, patronun güdümündeki sigorta doktoru da insanların güvenilmez birer yalancı oldukları ön kabulüyle hareket etmektedir. Samsa, “İşe en ufak bir gecikmede çalışan hakkında hemen en kötü kuşkuşların beslendiği bir firmada çalışmaya mahkûm edildiği” (Kafka, 1995, s. 8) için içerlemekle birlikte, geç kalmak konusundaki mazeretini öğrenmek için evine kadar gelen müdürüne karşı uslanmaz bir itaatkârlık ve iyimserlikle şunları söylemiştir: “Birazdan kendim mağazaya geleceğim. Lütfen bunu patrona bildirip saygılarımı iletin kendisine... Şimdi giyinir yola çıkarım. Görüyorsunuz dik kafalı değilim; çalışmaktan zevk duyarım... böylesi anlar, geçmişte yapılan işleri anımsamak ve ileride, engel ortadan kalktıktan sonra daha büyük bir şevk ve gayretle işe sarılmayı düşünmek için biçilmiş kaftandır” (Kafka, 1995, ss. 17-21). Samsa, eserin ilerleyen bölümlerinde işe gidemediği ve ailesinde umutsuzluğa neden olduğu için giderek artan bir şekilde utanç ve acıyla kahrolmuş, üzüntüden vücudunu ateş basmaya başlamıştır (Kafka, 1995, s. 35).

Kafka'nın *Çin Seddi'nin İnşasında* hikâyesinde setin inşa edilmiş süreci ve bu süreçte görevli olan çalışanların çalışma psikolojisi öykülenmiştir. Hikâyeye göre, ülkenin bütün sınırı bölümlere ayrılmış ve duvar bölümler halinde inşa edilmektedir. Bu bölümler birleştirilerek duvarın inşasının bitirilmesi hedeflenmektedir. Duvarın inşasında görev yapan çalışanlar da her bir bölümü birleştirdiklerinde, bir diğer bölüme ulaşmak için büyük bir gayret ve özveriyle çalışmaktadırlar. Duvar tek taraflı olarak inşa edilmemiştir çünkü yapılacak işin çalışanların gözünde büyümemesi istenmemekte ve gayretlerinde bir azalma olması arzu edilmemektedir. Bütün halk duvarın yapılması için birlik olmuş ve yıllar boyunca çalışmışlardır (Kafka, 2002, s. 126). Setin yapımında çalışanların örgüt kültürü açısından profilleri incelendiğinde üst seviyedeki çalışanların ait olma duygusu ve örgütsel bağlarının, yalnızca parasını almaya bakan alt seviyedeki gündelikçilerden çok daha yüksek olduğu görülmektedir (Kafka, 2002, s. 128). Yöneticiler, üstün gayretler sarf ederek iki sur parçasının birbirine bağlanma şenliğinin coşkusunu henüz yaşarlarken yerlerinden alınıp çok uzaklara gönderilmektedirler. Yolculukları sırasında yükselen bitmiş set parçalarıyla karşılaşmakta, daha üst kademedeki yöneticilerin kaldıkları barınaklardan geçmekte, söz konusu yöneticiler tarafından nişanlarla ödüllendirilmekte (Kafka, 2002, s. 128) ve bitmek tükenmek bilmeyen bir azim ve gayret içinde yaşamlarını tamamlamaktadırlar.

Kafka, *Yuva* adlı hikâyesinde ideal çalışma ortamını dünyadan kopmuş, mühürlenmiş bir mahzen olarak düşlemiştir. Hikâyedeki yaratık, kendisine köstebek yuvası gibi, kesişen tünelardan oluşmuş bir yuva yapmıştır (Kafka, 2002, s. 283). Buradaki tünel metaforu basit bir benzetme olarak algılanmamalıdır çünkü çok çalışkan ve kanaatkâr olan köstebekler, uzun çabalar sonucunda durmaksızın çalışmanın bir ürünü olarak büyük ve karmaşık tüneler kazmaktadırlar fakat Kafka'nın tarif ettiği köstebek, kendisini korku salan, duygularını baskı altında tutan otoriter bir yönetsel gücün etkisi altında hissetmektedir. Bu otoriter yönetsel güç, onları hiç görmediği hâlde sadece var olduklarına kanaat getiren, sürekli

gözlem altında olduğu duygusuna kapılmasına neden olan “panoptikon sistemi”nin izleri, yeraltında yaşayan köstebek (olarak kişiselleştirdiği çalışan insan) üzerinde bile varlığını hissettirmektedir.

Jeremy Bentham, 1785 yılında kurguladığı Panoptikon sistemiyle, iflah olmaz kişileri cezalandırmada, masum insanları gözetim altına almada, şüphelileri hapsedmede, işsizleri çalıştırmada, müebbet hapislerde, cezaevi atölyelerinde, imalathanelerde, tımarhanelerde, hastanelerde ya da okullarda kullanılabilceğini fikrini ortaya atmış, (Bentham, 1995: 34), Kafka da Bentham'dan geri kalmayarak sisteme kendi özgün katkısını sunmuş, çağdaş yönetim anlayışı ise bu sistemi en uç noktaya kadar taşıyarak panoptikon mimarisini, çalışma yaşamının sıradan, hatta vazgeçilmez bir parçası haline getirmiştir. Panoptikon sisteminde, gözlem altında tutulan mahkûmlarla (modern anlamdaki çalışanlarla) fazla muhatap olmadan; içeriden dışarıdaki gözetleyenlerin (yöneticilerin) görülmediği ama dışarıdan içerinin görülebildiği tek taraflı bir görüş imkânı sağlayan ve böylelikle de çalışan ile yöneten arasında izole bir mimari tasarlamak amaçlanmaktadır. Çalışanları gelişmiş elektronik sistemlerle izleme imkânının giderek artmakta olduğu günümüzde, “asıl üzerinde durulması gereken şeyin, yönetsel erkin görünür olması, izleme faaliyetlerinde bulunması değil, hedefini görünür ve izlenebilir kılması” gerekliliği üzerinde durulmaktadır (Rouse, 1994, s. 95).

Şato romanında, K. ile birlikte çalışması için görevlendirilen iki yardımcısı, roman boyunca K.'ya engel çıkarmaktan başka hiçbir işe yaramayan, sürekli anlamsız davranışlar sergileyen tiplerdir. Her ortamda K.'nın yanından ayrılmamakta, onu bir gölge gibi izlemektedirler. Romanın ilerleyen sayfalarında okuyucu, onların görevinin K.'ya yardım etmekten çok onu gözetlemek olduğunu düşünmeye başlamaktadır (Karadaş, 2012, s. 957; Kafka, 2000, s. 23-24). *Şato* adlı romanında K. bir kadastrocu olarak çağrıldığına kimseyi ikna edemesine ve kadastroculuğa dair hiçbir iş yapmamasına rağmen, köyde yaptığı başarılı işler nedeniyle şato memurlarından Klamm, ona ne kadar müteşekkir olduğunu belirten ve onu gayretkeşliğe teşvik eden bir mektup göndermiştir. Mektupta: “Brückenhof”daki Sayın Kadastrocuya! Şimdiye kadar gördüğünüz kadastro işlerini çok beğendim. Yardımcılarınızın çalışmaları da övülmeye değer. Onları çalıştırmalarını gerçekten iyi beceriyorsunuz. Gayreti sakın elden bırakmayın, işleri bir sona vardiymaya bakın. Çalışmalara ara verilirse, kızarıp doğrusu. Merak da etmeyin, ücret sorunu pek yakında karara bağlanacaktır. Gözümü sizden ayırmayacağım” (Kafka, 2000, s. 141). Öte yandan bir günlük iş kaybına dahi tahammülü olmayan (Kafka, 2000, s. 26) K., yedi gün süreyle şatoya yaklaşmaya çalışmasına rağmen her defasında daha da uzaklaştığını görmüştür (Kafka, 2000, s. 39). Bu olumsuzluklara rağmen yönetsel güç; katı, otoriter ve ulaşılmaz bir mahiyette tezahür ettiği hâlde, geliştirmiş olduğu gözetleme araç ve sistemleriyle belirli bir korku ve algı imparatorluğu yaratmış, bunun neticesinde ise K. gibi bütün zorluklardan yılmayan, kanaatkâr, uslanmaz bir iyimser haline dönüşmüş, yabancılaşmış ama sonuçta arzu edilen ideal bir tip olarak gayretkeş bir çalışan tipi ortaya çıkmıştır.

Kafka, *Bir Çiftliğin Savunulmasından Sahneler* adlı kısa hikâyesinde ağırlıklı olarak çiftliğin gayretli kumandanının çalışmalarını betimlemiştir. Kendisini yoğun bir çalışma temposuna kaptıran kumandan, yemek arası bile vermeden çalışmalarını sürdürmekte, hatta odasına yemek servisi yapıldığında yemeye bile fazla zaman harcamamak için aceleyle atıştırılmış birkaç kaşık yemekle öğününü geçiştirip işine devam etmektedir (Kafka, 1994, s. 235). Kafka'nın bu hikâyedeki anlatımı bizdeki “paşa çayı” kavramını çağrıştırmaktadır.

Bu tabir; paşa/general olmaya aday subayların gayretkeş çalışmaları süresince vakit ayırıp sıcak içemedikleri çaylarını soğuk olarak içmek zorunda kaldıklarını ifade etmektedir.

Kafka, ölümünden sonra yayınlanan taslak çalışma, fragman ve defterlerinde otoriter yönetimlerin, kişide oluşturmayı amaçladığı gayretli çalışma ve özdenetim imgesini şu sözlerle ifade etmiştir: “Efendisinin varlığından her an ödü kopan geveze kâhya kadın çok şaşırılmıştı. Duruşmalar hiç ara vermeden günlerce sürer miydi?” (Kafka, 2006, s. 54) Bilindiği üzere duruşmaların ara vermeksizin günlerce sürmesi söz konusu değildir. Yukarıdaki alıntı, olsa olsa insanların iç dünyasındaki otoriter bir baskı unsurunun kişiyi otokontrol altında tutan aşırı bir özdenetim mekanizmasını ifade ediyor olabilir ki bu da, Kafka'nın düşünsel yapısını tam olarak yansıtan bir durumdur (Kafka, 2006, s. 54). Benzer temalar, aşağıdaki anlatıda da yer almaktadır: “Şefimiz işyerindeki personeli çalışmak için gayretlendirmeye ne gerekli ne de yararlı gözle bakıyor. Kanısınca kimin akli onu mağaza için elinden geleni yapmaya götürmüyorsa, o iyi bir yardımcı değildir; böyle bir kimse, sessiz sakin yönetilip eldeki tüm olanaklar hizmetine verilen ama bu olanaklardan da sonuna kadar yararlanan böyle bir mağazada yeri bulunmadığını öylesine kesinlikle hissedecektir ki, işten çıkarılmayı bekleyemeyecek, kendiliğinden işi bırakacaktır. Bu da o denli çabuk gerçekleşecektir ki, ne işyerini ne de içiyi pek mağdur etmeyecektir. Doğrusu böylesine bir tutum iş çevrelerinde alışılmış değil ama bizim şefte besbelli başarı sağlıyor” (Kafka, 1994, s. 274).

Kafka'nın aşağıdaki anlatısı, çalışma hayatında sahip olunması gereken umut ve gayret duygularını dile getirmektedir: “On beşindeydim, kentte çırak olarak bir mağazaya girdim...ufak tefek ve çelimsiz bir çocuktum...şef beni süzdü ve işe elverişli bulmadı. ‘sen pek sıskasın, paket taşıyamazsın, ağır paketleri taşıyacak biri gerekli bize’. ‘Ama gayret ederim’ diye cevapladım. ‘Hem zamanla gücüm kuvvetim de artar’... bir demirci dükkanında işe aldılar beni... taşımam istenen yükler bana göre fazla ağırdı ama yine de bir iş bulabildiğime memnundum” (Kafka, 1994, s. 306).

Kafka'nın *Mezar Bekçisi* adlı tiyatro eserindeki bekçi karakteri, otuz yıldır saray için hizmet eden yaşlı ve hasta bir adamdır. Kısa bir süre önce yönetime geçen kral, tanışmak için bekçiyi saraya davet etmiştir. İlk defa saraya çağrılan bekçi ile kral arasında geçen konuşmalar, adanmışlık düzeyindeki bir çalışma anlayışı ve gayretkeşliği adeta yüceltmektedir (Kafka, 1966, ss. 17-18):

PRENS - ...İş dağıtımında bir hata olmuş. Sen fazla mesai yapmışsın.

BEKÇİ – (Yere çökerek) beni işimden çıkarmayınız efendimiz. Bu kadar yıl senin için yaşadım. Bırak da senin için öleyim. Özlediğim mezarın önüne duvar çekme. Severek çalışıyorum. Çalışacak gücüm de var.

Kafka, özel hayatında daha önceki bölümlerde de bahsedildiği gibi alıngan, huzursuz, ürkek, çekingen, tedirgin, kararsız, alçak gönüllü ve karamsar bir kişiliğe sahip olsa da duyarlı ve adalet duygularının gelişmiş olmasından dolayı çalışma hayatında iş disiplinine sahip birisiydi. Çalışma saatleri içinde kendisiyle sohbet etmek için gelen Janouch'a sohbet süresi biraz uzayınca şunları söylemiştir: “Doğrusu sana zamanımı veriyorum ama bu benim kendi zamanım değil İşçi Kaza Sigortası Kurumunun. Onu benim zamanımla soymak için seninle elbirliği ediyorum” (Janouch, 1966, s. 95). Bu sözleriyle Kafka, çalışma saatinde iş harici konularda konuşmaktan rahatsız olduğunu belirterek kibar bir şekilde sohbeti son-

landırmaya çalışmıştır. Kafka'nın bu davranışı, çalışma hayatında “parazit” veya “gürültü” olarak adlandırılabilir dış âlem girdilerinin çalışma temposunu olumsuz yönde etkilediğini düşünmekte ve işinde gayretli bir çalışan olduğu izlenimini uyandırmaktadır. Çevirmeni ve yarı platonik sevgilisi olan Milena, Kafka'nın özel hayatında da aşırı gayretkeş ve işkolik birisi olduğunu Max Brod'a yazdığı mektuplarda şu sözlerle ifade etmektedir: “Çalıştığı zaman işini nasıl da abarttığını hemen unutuvermişsiniz” (Kafka, 1993, s. 140). “... çalıştığı işyerinden izin isteyememiş. Müdürün karşısına geçip benim yanıma geleceğini söyleyemezmiş. Müdürüne çok hızlı yazı yazdığı için hayrandı. Yalan da söyleyemezmiş ona. İlk nişanlısını sırf çok çalışkan olduğu, her işi başardığı için sevdiğini söyledi” (Kafka, 1993, s. 141). Öte yandan, mektubun muhatabı ve Kafka'nın yakın arkadaşı olan Brod, Kafka'nın amirlerinin “yorulmak bilmez çalışma gücüne büyük bir hayranlık duyduğunu” (Kafka, 1994: 430) zaten biliyordu. Brod, Kafka'nın ölümünden sonra yayınladığı fragmanlarda onun İşçi Kaza Sigortası Kurumunda bu hayranlığı dile getirdiği konuşma metninde şu ifadeler yer almaktadır: “Dr. Marschner, bugüne dek nüfuzunun elverdiği kadar kurumun iyileştirilmesinde bizzat rol oynadığından, başına geçtiği örgütü çok iyi tanıyor, elinde bulundurduğu geniş çaptaki bilgi ve yeteneklerini kurumun hizmetine sunuyor... çalışmaya gelince, her vakit sessizlik içinde, ortalığı yaygaraya vermeden görüp çıkarmıştır işleri; bu uğurda kollayıp gözetmediği biri varsa o da kendisi olmuştur” (Kafka, 1994, s. 413).

4. Sonuç

Bu çalışmada Franz Kafka'nın eserlerindeki yönetsel imgelerden çalışma ortamında yabancılaşma ve aşırı gayretkeşlik/işkoliklik imgelerinin ele alınışı incelenmiştir. Kafka, eserlerini tek başına bu konulardan birisini işlemek için ele almamıştır. Aksine eserlerinin çoğunda bu imgelerden bir veya birden fazlasını işlemiştir. Örneğin, kısa bir hikâyeye olmasına karşın *Yargı* adlı eserinde büyük bir ustalıkla pek çok yönetsel imgeyi birlikte ele almıştır. Hikâyede, ana karakter olan Georg, otoriter/yönetsel baskılara maruz kalmakta (Kafka, 2005, s. 57), büyük bir gayretkeşlik içinde çalıştığı işyeri ortamında giderek yabancılaşmaktadır (Kafka, 2005, ss. 51-53). Hikâyenin bir bölümünde Georg'un babası, ilgisizmiş gibi görünerek aslında onu sürekli olarak takip ederek gözetim altında bulundurduğunu, olan biten her şeyden ve yaptıklarından haberdar olduğunu itiraf etmiştir (Kafka, 2005, ss. 62-65). Georg'un babasının bu otoriter ve baskıcı davranışı, çağdaş panoptikon sistemini çağrıştırdığı gibi, tarihsel bir örneği hatırlatmaktadır. Şöyle ki, Büyük Timur İmparatorluğu'nun kurucusu Timur Han (1335-1405), oğullarına bıraktığı vasiyetnamesinde tıpkı Georg'un babasının davranışlarına benzer türde davranmalarını salık veren şu yönetsel tavsiyeleri vermiştir: “Hiç ilgilenmiyor görünerek her şeyle ilgilendim. Kabiliyetimce her şeyi denetimim ve hükmüm altında bulurdum” (Özdek, 1975, s. 52).

Dışsal etkenlerin Kafka'nın hayatı ve eserleri üzerinde etkisi tartışılmazdır fakat Wagenbach gibi düşünenlere göre Kafka, horlanmaya ve başkaldırmaya karşı duyduğu içerleme dolayısıyla yaşamın bazı olaylarını fazlasıyla çarpıtarak sergilemiştir (Wagenbach, 2008, s. 157). Nitekim Kafka'nın aşağıdaki özeleştirisi, Wagenbach gibi yazarları destekler niteliktedir: “Gerçekte, öylesine bozulmuş, utanmaz biriyim ki, çalışmalarımın yayınlanmasında işbirliği yapıyorum. Zayıflığıma mazeret olsun diye durumları gerçektekenden daha zorlu gösteriyorum. Aldatma bu şüphesiz. Eh ne de olsa avukatım ben. Dolayısıyla, kötülükten

hiçbir zaman uzaklaşmam” (Janouch, 1966, s. 20). Sonuç olarak Kafka, eserlerinin hemen hemen tümünde ele aldığı yaşamsal konuları tek yönlü vurgulamalar yaparak ileri, hatta uç noktalara taşımıştır. Dolayısıyla, Kafka'nın eserlerindeki yaklaşım ve benzetmeleri metaforik bir anlatım olarak ele almak pekala mümkündür. Zira metaforik anlatımlar, anlamı güçlendirebilmek için bu tür aşırılıklardan beslenmektedirler. Metafor kullanımı, genel olarak bireyin dünyayı kavrayışına etki eden bir düşünme ve görme biçimi anlamına gelmektedir fakat metaforu, söylemi süslemeye yönelik bir söz sanatından ibaret sanmamak ve önemini çok daha fazla olduğunu kavramak gerekmektedir (Keskin, 2012, s. 85). Öte yandan, metafor kullanımının dürüst olmadığı ve objektif gerçeğe rehber olarak yanlış yönlendirdiği tartışılmaktadır. Metaforların objektiflikten kısmen yoksun olması, çok sayıda yazarın onu kullanmasını engellememektedir. Sonuç olarak, gerek edebiyat, gerekse yönetim literatüründe sıkça başvurulan metafor kullanımı sayesinde; teoriyle pratiği birleştirerek, diğer açıklama unsurlarının kapsamlı bir şekilde yaratmadığı etki, birtakım özgün benzetme ve anlatımlarla yaratabilmektedir (Keskin, 2012, s. 87). Kafka'nın da yaratmaya çalıştığı etki ve ulaşmaya çalıştığı sonuç da zaten bu doğrultudadır.

Gerek Kafka'nın eserleri, gerekse kendisi veya eserleriyle ilgili yapılan yorumlar, yazılan makale ve kitaplar konusunda itidalli olunması gerektiğini ileri süren Hawes'e göre, Kafka ile ilgili olarak bilinçli olarak bir mit yaratılmaya çalışıldığını ve bir kült oluşturulmak istendiğini ileri sürmüştür (Hawes, 2010). Kafka, literatürde fazla dillendirilmeyen bu tür yaklaşımları doğrulayacak delilleri sunmak konusunda oldukça cömert davranmaktadır. Bu konuda ayrıntılı örnekler sunmak hem bu çalışmanın amacını hem de hacmini aşacağı için burada sadece bir örnek aktarmakla yetinilecektir. Kafka ile ilgili yapılan hemen hemen bütün çalışmalarda ağız birliği edilmişçesine katlanılmaz bir aile baskısından bahsedilmektedir. Kafka bu tür baskıları şu şekilde anlatmıştır: “Okuduğum kitaplar sarıyordu beni. Bunu elbet böylece dile getirip söyleyemiyordum ama okumamı sürdürmeme izin vermeleri için yalvarıp yakarmalarıyla baş ağrıttı ya da yasaklamalara karşı okumamı sürdürmekten geri kalmıyordum. Bu benim kendime özgülüğümdü. Kendime özgülüğümü baskı altına almak isteyerek gaz lambasını söndürüp beni ışısız bırakıyor, davranışları için de şöyle bir neden ileri sürüyorlardı: Baksana herkes uyumaya gidiyor, eh, sen de uyuyacaksın herhalde” (Kafka, 1994, s. 217). Buradaki ebeveyn davranışı, mit haline getirilecek derecede baskıcı ve otoriter olmaktan ziyade ikna edici ve çocuk davranışlarını mantıksal çerçevede açıklamaya yönelmektedir. Normal ölçüler içinde cereyan eden ve her ailede karşılaşılabilecek bu tür yaşantıları mit haline getirmek, zorlama bir yorum gibi görülmektedir. Ayrıca Kafka eğitim hayatında maruz kalmış olduğu baskıları da normal karşıladığını ve bu konuda empati yapabildiğini şu sözleriyle ifade etmiştir: “Eğitimimde işlenmiş hataların zorunluluğu; beni eğitenlerin yerinde ben olsam, ben de başka türlü davranmazdım” (Kafka, 1994, s. 221). Bu aktarımlardan yola çıkarak, Kafka ile ilgili yapılacak araştırma, inceleme ve okumalarda dikkatli ve eleştirel olunması gerektiği sonucunun çıkarılması gerekmektedir.

Kaynakça

- Alver, A. (2012). İlk Dönem Türk Romanlarında Yanlış Batılılaşma Sonucu Yabancılaşan Karakterler, *Dede Korkut Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 2.
- Balcı, U. (2012). Franz Kafka'da Mekân ve Yabancılaşma, *The Journal of Academic Social Science Studies, International Journal of Social Science*, 5 (3), 35-41.
- Bentham, J. (1995). *The Panopticon Writings*, (Ed. and introduced by Miran Bozovic), London: Verso.
- Brod, M. (1994). *Kafka'da İnanç ve Umutsuzluk*, Çev. Kamuran Şipal, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Çiçek, N. (2015). Franz Kafka'nın Eserlerinde Yabancılaşma Problemi, *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, C: 5, S: 1, 141-162.
- Ercil, Y. ve Sığır Ü. (2008). *Stratejik Düşünmenin Sırları ve Sistem Yaklaşımı*, Ankara: Asil Yayınları.
- Fischer, E. (1985). *Franz Kafka*, Çev. Ahmet Cemal, İstanbul: Bilim Felsefe Sanat Yayınları.
- Frolov, I. (1997). *Felsefe Sözlüğü*, Çev. Aziz Çalışlar, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Fromm, E. (1997), *Yeni Bir İnsan Yeni Bir Toplum*, Çev. Necla Arat, İstanbul: Say Yayınları.
- Garaudy, R. (1991). *Picasso Saint John Perse Kafka*, Çev. Mehmet H. Doğan, İstanbul: Payel Yayınevi.
- Genç, N. ve Demirdöğen O. (2000). *Yönetim El Kitabı*, İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Gündüz, U. (2011). Kafka Metinlerinde İletişim, İletişimsizlik ve Yabancılaşma Olgusu Üzerine..., *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, C: 7, S: 1, 83-95.
- Hawes, J. (2010). *Hayatınızı Mahvetmeden Önce Neden Kafka Okumalısınız*, Çev. Suğra

Öncü, İstanbul: Sel Yayıncılık.

Janouch, G. (1966). *Kafka ile Konuşmalar*, Çev. A. Turan Oflazoğlu, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Kafka, F. (1966). *Mezar Bekçisi*, Çev. Sevgi Sabuncu, İzmir: Kovan Kitabevi Yayınları.

Kafka, F. (1983). *Amerika*, Çev. Kamuran Şipal, İstanbul: Cem Yayınevi.

Kafka, F. (1993). *Milena'ya Mektuplar*, Çev. Haluk Kunter, Ankara: Neptün Yayıncılık.

Kafka, Franz (1994). *Taşrada Düğün Hazırlıkları*, Çev. Kamuran Şipal, İstanbul: Cem Yayınevi.

Kafka, F. (1995). *Değişim*, Çev. Hakan Alkan, İstanbul: Ada Yayınları.

Kafka, F. (1998). *Aforizmalar*, Çev. Osman Çakmakçı, İstanbul: Altıkkırkbeş Yayınları.

Kafka, F. (2000). *Şato*, Çev. Kamuran Şipal, İstanbul: Cem Yayınevi.

Kafka, F. (2002). *Şarkıcı Josefine ya da Fare Ulusu*, Çev. Kamuran Şipal, İstanbul: Say Yayınları.

Kafka, F. (2005). *Hikâyeler*, Çev. Kamuran Şipal, İstanbul: Cem Yayınevi

Kafka, F. (2006). *Defterler*, Çev. Osman Çakmakçı, İstanbul: Salyangoz Yayınları.

Kafka, F. (2012). *Bir Savaşın Tasviri*, Çev. Yekta Majiskül, İstanbul: Altıkkırkbeş Yayınları.

Karadaş, Y. (2012). İktidar, Tahakküm ve Kafka'nın Şato'su, Gaziantep: *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 11(3).

Keskin, U. (2012). *Yönetim Felsefesi*, İstanbul: Değişim Yayınları.

Keskin, U. (2015). "Sinema Yapıtlarında Yönetim Düşüncesi" (Ed. Barış Kılınç) Sinema ve Politika, İstanbul: Literatürk Yayınları.

Korkmaz, R. (2009). Metaforik Dönüştürme Biçimleri ve Efendi-Köle Diyalektiği Bakımından Beyaz Kale, *Bilig Dergisi*, Ahmet Yesevi Üniversitesi, S. 50.

Mairowitz, D. Z. ve Crumb R. (1996). *Kafka*, İstanbul: Milliyet Yayınları.

Marx, K. (1996). *Kapital I. Cilt*, Çev. Rasih Nuri İleri, İstanbul: Scala Yayıncılık.

Marx, K. (1997). *Yahudi Sorunu*, Çev. Niyazi Berkes, Ankara: Sol Yayınları.

Marx, K. ve Engels F. (1997). *Komünist Parti Manifestosu*, Çev. Muzaffer Erdost, Ankara: Sol Yayınları.

Özdek, R. (1975). *Siyasi Vasiyetnameler*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Rouse, J. (1994). "Power/Knowledge", Gutting, Gary (ed.), *The Cambridge Companion to Foucault*, Cambridge: Cambridge University Press.

Sargut, A. S. (1994). *Kültürlerarası Farklılaşma ve Yönetim*, Ankara: V Yayınları.

Turan, M. İ. (2001). *İnsan Olması Engellenmiş İnsan*, İzmir: Etki/Bulut Yayınları.

Türkel, İ. (2012). Modern Örgütlerde Yabancılaşma ve Kafka'nın "Dönüşüm" Romanının Bu Bağlamda Analizi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C: 1, S: 2, 34-50.

Wagenbach, K. (2008). *Franz Kafka Yaşam Öyküsü*, Çev. Kamuran Şipal, İstanbul: Cem Yayınevi.